

Peter Verstegen

Dankwoord bij de aanvaarding van de Martinus Nijhoffprijs 1973

Peter Verstegen (1938) schreef Light Verse als Igor Streepjes en detectives als Ton Vervoort, maar publiceerde ook twee dichtbundels onder eigen naam. Hij was redacteur van Propria Cures (2x de PC-Onthooftprijs) en De Revisor, en was samen met Marko Fondse oprichter en langjarig redacteur van De tweede ronde. Maar zijn grootste sporen verdiende hij als veelzijdig vertaler. Van poëzie – van Rilke en Heine tot Flaubert en Verlaine, van Dante en Petrarca tot Shakespeare en Milton – van toneel, van proza. De Nijhoffprijs ontving hij voor zijn vertaling van Nabokovs Pale Fire (Bleek vuur) en in 2005 werd hij bekroond met de eerste vertaalprijs van het Fonds voor de Letteren – wegens zijn grote verdiensten als vertaler van poëzie en zijn inzet voor het literair vertalen in het algemeen. (Zo was hij in 1980 de grote motor van de actie ‘Geef ons heden’, die tot een wezenlijke verbetering in de positie van de literaire vertaler leidde.) Als docent aan het voormalige Instituut voor Vertaalkunde (later: Vertaalwetenschap) bracht hij een hele generatie literair vertalers iets bij wat in de wandelgangen een ‘vertaalgeweten’ is gaan heten. Ter gelegenheid van 30 jaar Nijhoffprijs schreef hij in 1985 De muze met de Januskop, in 1993 promoveerde hij op het proefschrift Vertaalkunde versus vertaalwetenschap, waarvan VertaalVerhaal inmiddels een nieuwe editie heeft uitgebracht.

Dankwoord bij de aanvaarding van de Martinus Nijhoffprijs 1973

Zoals u weet, is het niet de gewoonte dit dankwoord te beperken tot het uitspreken van dank aan al degenen die daarvoor in aanmerking komen. Het is de bedoeling om ook iets steekhoudends in het midden te brengen, liefst over het vertalen, en dan vaak met de bescheiden teneur dat vertalen in feite onmogelijk is en dat de eigen vertalingen welbeschouwd ook niet helemaal deugen. Zo verklaarde Marko Fondse destijds in zijn dankwoord dat hij een ‘oplichter te goeder trouw’ was, en Charles Timmer omschreef de literaire vertaler als ‘in eerste aanleg een gewetenloos mens’, van wie het hem verbaasde dat hij een prijs kon krijgen en niet gerechtelijk vervolgd werd. U ziet dat ik me op vanavond heb voorbereid door de dankwoorden van enkele voorgangers te lezen, want ik was benieuwd wie zij dank toezwaaiden. Daarbij is mij opgevallen dat er, voor zover ik weet, nooit dank is gebracht aan de makers van woordenboeken, terwijl vertalers toch met de handen in het haar zouden zitten als er geen woordenboeken bestonden.

Ik heb weliswaar eens een interview gelezen met een vertaalster die haar eigen voortreffelijkheid illustreerde met de uitlating dat ze nooit een woordenboek gebruikte, maar ik sluit me liever aan bij een opmerking van Adriaan Morriën, nl. dat een vertaler iemand is die een woord dat hij al kent opzoekt in een woordenboek. Het is alleen jammer dat het nog wel eens voorkomt dat je zo’n woord dan vergeefs zoekt in een woordenboek.

Er bestaat in het Nederlands nauwelijks wat je noemt een woordenboeken-cultuur, en met woordenboeken bedoel ik dan alle boeken die dienst doen als hulpmiddelen bij het taalgebruik. Stijlwoordenboeken, systematische citaten-woordenboeken, synoniemenwoordenboeken, etymologische woordenboeken, thesaurussen en concordanties – ze ontbreken niet geheel, maar wat er op dit gebied bestaat is toch vaak onvolledig of verouderd. Het lijkt of neerlandici zich met alles liever hebben beziggehouden dan met het samenstellen van handboeken voor het praktisch gebruik van het Nederlands.

Met de moderne talen-woordenboeken in en uit het Nederlands is het niet veel beter. Dat blijkt al uit hun omvang. Op het ogenblik zijn er bijv. twee delen verschenen van *Harrap’s Standard German and English Dictionary*. De delen Engels-Duits zullen tenminste 2000 pagina’s gaan omvatten, kwartoformaat, over drie kolom. Vergelijk dat eens met het beste Engels-Nederlandse woordenboek waarover we hier beschikken, Ten Bruggencate, met zijn povere 879 bladzijden op dubbel-briefkaartformaat.

Het feit dat er in ons land zo weinig woordenboeken van niveau bestaan is zeker een van de redenen van het niet zo geweldig hoge peil van veel vertaalwerk.

Tot voor kort ontbrak in het Nederlands ook alles wat leek op een slangwoordenboek. Sinds enkele maanden is in die lacune voorzien door de verschijning van Enno Endt's *Bargoens Woordenboek*. Als pionier op dit terrein kan Endt natuurlijk niet volledig zijn, maar het is toch – van aambeeld tot zijkridders – een kostelijk boek geworden. Alleen op het gebied van de zogenaamde drieletterwoorden, die een centrale plaats innemen in het Nederlandse slang, zijn er wel erg veel aanvullingen mogelijk. Ik kan die hier niet gaan opsommen, vanwege het onwelvoeglijke karakter van die woorden, maar één uitdrukking kan ik wel aanduiden, want die mag bijna tot het Algemeen Beschaafd gerekend worden sinds een aantal schrijvers op honderden affiches in heel het land laten weten dat ze 'niet voor Jan Lul' wilden schrijven.

Het *Bargoens Woordenboek* was daarom zo hoognodig, omdat Van Dale's *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal* de 'gemeenzame taal' altijd nogal verwaarloosd heeft. Van Dale heeft in Nederland een bijna onaantastbaar prestige. Vaak moet Van Dale uitmaken of een woord al dan niet bestaat, en veel vertalers zullen huiverig zijn een woord te gebruiken dat in dit woordenboek niet te vinden is. Toen we ons nog moesten behelpen met de achtste druk, van 1961, kon je denken: ach, Van Dale kan natuurlijk niet helemaal up to date zijn. Maar na verschijning van de nieuwe editie, in 1970, een herdruk van de achtste druk met een uitgebreid appendix, is dat niet meer zo makkelijk, ook al kan geen enkel woordenboek 'op absolute volledigheid bogen, ook Van Dale niet', zoals de samensteller Dr. Kruyskamp in de inleiding schrijft. Hij vertelt daarin ook dat de nieuwe uitgave is verrijkt met 12.000 artikelen, maar veel nieuwe woorden zijn daar niet bij, want, aldus Kruyskamp: 'Werkelijk nieuwe woorden zijn zeer zeldzaam.' Dat mag misschien waar zijn, als de oude woorden er dan tenminste maar in staan. Voor de nieuwe uitgave had Kruyskamp Stijn Streuvels nog eens nagevlooid, en dat heeft geresulteerd in aanvullingen als 'awierig, blamot, brol, greien, klaai, kleisteren, krijzelen, slamijte, vergauweloosd, wakelen, [en] zwee' – waarvan toch haast niemand van de hier aanwezigen, lijkt het mij, ooit zou hebben vermoed dat ze tot de Nederlandse taal behoorden. Dit hindert natuurlijk niet. Hoe meer uitheemse woorden, hoe liever het mij is, als de alledaagse dan ook maar opgenomen zijn, en juist de huis-, tuin- en keukenwoorden ontbreken vaak. Ik kan u niet vervelen met lange opsommingen, maar bij de slager heb ik pas eens een stel termen overgeschreven waarmee de diverse vleessoorten en vleeswaren worden aangeduid.

Hier volgt een bloemlezing: boerenmetworst, schouderkarbonade, katenspek, stooflappen, baklappen, sudderlappen, jachtworst, berliner, hausmacher, theeworst, casselerrrib, hamschijf, krabbetje en varkenshaas. Al deze woorden, die elke Nederlandse huisvrouw kent en die daarmee behoren tot de algemeenste die er in onze taal zijn, staan niet in Van Dale. Je zou haast denken dat de heer Kruyskamp nooit bij de slager komt. Maar met evenveel gemak kun je zulke lijstjes opstellen bij de bakker en de melkboer.

Van Dale bevat duizenden woorden die uitermate obscuur zijn, voor een deel geëxcerpeerd uit het werk van o.m. Geerten Gossaert, Van Looy, Van Schendel, Aart van der Leeuw, Staring, enz. Dat is best. Als in de nieuwe uitgave het woord ‘stuiveling’ wordt opgenomen met de betekenis ‘stuivende massa’, omdat Couperus het een keer in die betekenis heeft gebruikt, dan is dat in elk geval een aardige hommage aan de gewezen voorzitter van de VVL (ook al was ‘stuiveling’ in de vorige editie al vertegenwoordigd met de betekenis ‘bevroren en daardoor vermolmde turf’), maar zou de levende taal niet beter vertegenwoordigd zijn wanneer Kruyskamp en zijn medewerkers ook rekening zouden houden met wat modernere auteurs en bijvoorbeeld ook eens Carmiggelt, Jan Blokker en Kees van Kooten zouden lezen – en naast de NRC en Wijsgerig Perspectief, vrijwel de enige periodieken waaruit voorbeelden opgenomen zijn, ook eens bladen die zich bedienen van een wat creatiever of althans eigentijdser Nederlands?

Overigens zijn het niet alleen de huis-, tuin- en keukenwoorden of de wat nieuwere woorden die slecht vertegenwoordigd zijn in Van Dale. Met het oog op het karakter van deze avond heb ik, om dat te illustreren, een stukje tekst opgesteld over een welbekend onderwerp, nl. de benarde positie van de Nederlandse vertaler: ‘Een hartekreet over de vertalerij die een donderpreek zou moeten zijn. Tekstgetrouwe vertalers blijven dwangmatige sappelaars, om niet te zeggen klotjesvolk, niet hoger genoteerd dan mimespelers. Als ze geen kitscherige doktersromans willen vertalen, zijn hun overlevingskansen gering. Gelukkig zal een doelgericht subsidiebeleid de verloedering van deze beroepsgroep misschien nog kunnen keren.’

Dit is volgens mij normaal, begrijpelijk Nederlands, al mag de strekking dan wat pathetisch zijn. Maar van de 16 substantieven en adjectieven in dit stukje staan er twaalf niet in Van Dale, en twee (klotjesvolk en verloedering) met een verouderde of onvolledige definitie. (Hier staat natuurlijk tegenover dat je ook een tekst kan opstellen met uitsluitend woorden die wel in Van Dale staan, maar waar niemand een touw aan kan vastknopen.)

Het is hier niet de plaats om verder-strekkende kritiek te leveren op Van Dale. Waarschijnlijk zou het beter zijn als er niet één man was die uitmaakte wat werd opgenomen en wat niet. Zelf vraagt de heer Kruyskamp in zijn voorrede aan de gebruikers van Van Dale om hem eventuele lijsten met aanvullingen te sturen. Het zou erg goed zijn als vooral vertalers, die meer dan wie ook dagelijks met woordjes bezig zijn, die moeite zouden nemen. Maar het is misschien een aardig idee als de heer Kruyskamp dit wat aantrekkelijker maakt door een geldprijs (van bijv. f 3.000,-) uit te loven voor degenen die het grootste aantal aanvullingen opstuurt.

Tot zover dan mijn niet volledig onverdeelde dank aan de makers van woordenboeken. Verder wil ik graag iedereen bedanken die mij ooit, op welke wijze dan ook,

heeft geholpen om vertaler te worden, familieleden en vrienden, hier in groten getale aanwezig, en natuurlijk de uitgevers onder wie met name Johan Polak, zonder wie er nooit een uitgave van *Bleek vuur* verschenen zou zijn. Want dat is een heel mooi boek, dat u vooral allen moet lezen.